

žita ravno tako čudapoln gnoj, kakor gips za deteljo. Vzrok tega je, ker imajo te stvari veliko fosfornokislega apna v sebi, ki je vedno v zernji našega žita, pa v persti ga je le malokdaj kaj in še takrat le malo. Pri rastlinski rasti nima tedaj perst na njivi nič drugega opraviti, kakor pripušati, da rastlina iz nje serka raztopljive rudninske stvari in da to, kar ji darujemo, v sebi shranuje toliko časa, dokler ga ne rastline tirjajo.

Poljedelska kemija si tedaj šteje v dolžnost, pripravljati poljedelstvu taci gnojivnih rudninskih stvari, kakoršnih prejšina nevednost ni znala pripravljati. Ona nas opominja na vsakterni gnojni pepél, na soli in na mnogoverstne ostanjke, kateri ostanejo pri domu in po fabrikah neporabljeni. Ona skerbí si pridobiti naravnost iz rudnin tisto stvar, ki bi nam nadomestovala najboljši gnoj, košeno moko. Ta rudninska stvar bi bila za žito to, kar je za deteljo in sočivje gips. Ona razkrojuje tudi mnogoverstne gnojne stvari, in jih vreduje po njih sestavkih in vrednosti, da bi spoznala, kateri gnoj bi bil za to ali uno rastlino, ali za to ali uno perst naj priležnejši.

Navadni gnoj ima tudi rudninskih stvari v sebi, kakor je bilo že rečeno, in od teh izvira najbolj ujevova vrednost. Pa gnoj prepuša zemlji in koreninam rudninske stvari le, kadar sperstenuje, tedaj kaj počasi. Ker je za popolno sperstenjenje gnoja treba več let, v katerih se njiva večkrat preorje, postane tedaj perst skoz in skoz enako gnojna, kar je posebno ugodno rastlinski rasti. Pa tudi dež ne more izprati in odnesti rudninskih stvari, ki so v gnoji, tako lahko, kakor ko bi bili potresili le rudninski gnoj po njivi.

Gnoj obderži tedaj dolgo časa svojo vrednost v persti; in ker obstaja iz ostanjkov mnogoverstnih rastlin, je tudi ugoden vsakteri rastlini, kar ne velja od gipsa, košene moke, pepéla itd. Tudi navadni gnoj zemljo zrahlja, kar je velike vrednosti za rastlinsko rast, in v tem se razloči od rudninskega gnoja.

Iz vsega tega vidimo, da ni mogoče z rudninskim gnojem pri vsaki okoljšini to doveršiti, kakor z navadnim gnojem, in da tedaj ni vse eno, ali če pest pepéla, ali če voz gnoja spravimo na njivo.

Iz vsega tega sledi, da se poljedelstvo obče vendar ne bo tako zelo spremenilo, kakor je bilo misliti prvi trenutek, ko je bila prišla nova poljedelska teorija na dan. Gnojiše bo ostalo še zmiraj zlata jama za kmeta.

Vsled vsega tega, kar smo tu razložili, obstoji vrednost kemije za poljedelstvo večidel v tem, da nam natanko v gotovih številih vé povedati, kar je bilo popred le poverh znano. Poljedelstvo pa zamore le na terdni poti gospodariti čez svoje dela in doseči tisto gotovost in obširnost njenih del, ki nas razveseljuje na mehaniškem in čisto kemiškem polji.

Prepričani smo, da je kemija res izvoljena, hasniti poljedelstvu, posebno ako je združena z vremenoslovjem, z rastlinoslovjem in z umnim gospodarstvom. Tušek.

O cerkvenem petji in orglanji po deželi.

Spisal Kamilo Mašek.

(Dalje.)

Prosta igra na orglah zapopada: predigro (praeludium), medigro (interludium) in podigro (postludium) po glavi, organista, to je, brez nó.

Predigra je to, kar se igra, preden pevci ali pevke péti začno; njena naloga je, obujevati pobožne čute v sercih kristjanov, ali pa, kakor je že poprej omenjeno, ljudi spomniti na vižo pesmi, katero bodo peli. Svojo nalogo zamore le nježna, po duhu keršanskem narejena podigra spolniti; polke in druge okrogle ali zvite viže kažejo sicer, da je organistova roka vajena po orglah skakati, al kdo poreče, da je organist, ki take viže igra pri božji službi, omikan, izobražen?! Enaki zdé se mi taki organisti prodajavcem nekdanjim v jeruzalemskem tempeljnu — o, da bi pač še enkrat prišel Go-

spod gonit s korobačem iz svete svoje cerkve take nesnage, kakor jih je nekdanj spodil iz svojega tempeljna, — koliki je pač razloček med sedanjimi nebožnimi orglarji in nesramnimi prodajavci tadajnimi? — Lufft razlaga v časopisu „Jahrbuch für Eltern und Erzieher XI. Jahrgang“ pod naslovom „über das Orgelspiel“ predigro takole: „Mislim si predigro v širjem pomenu nekak vvod (ouverture) spevoigre ali opere, v kterege so najlepše viže cele spévoigre ali opere kakor v harmonično celost vlite.“ Po tej razlagi bi bila tedaj predigra ričet ali iderska hosta najlepših viž maše, polita s tropinami harmoniških zvijač in skokov.

Jez pa sem teh misel, da ni hvale vredno delo, ako kaj popolnega, kakor je petje, v pokvarjeni podobi predstavljaš, kar se mora vsak pot zgoditi, kolikorkrat viže sv. maše igraš brez besed. Bolje razlaga predigro, kdor pravi, da je pripravljanje k cerkvenemu pravilu.

Te opravila so različne in spremenjujejo se po cerkvenem času in praznikih. Po tem bo previden organist vedno svoje predigre volil.

Imenitni in organistu važni prazniki so: advent, božič, postni čas, velika noč, binkušti ali duhovo, sveta trojica, sv. rešnje telo in Mariini mesec.

Značaj predigre v teh časih bi utegnil sledeči biti.

1) Advent, čas pripravljanja na prihod Odrešenika. Hrepenjenje po njem in upanje napolnuje takrat serce. Predigre naj bojo polne, krepkih akordov in močnih iger (vendar brez mikstur), semtertje tudi kaka fuga, pa ne prehitra.

2) Božič, čas veselja, hvaležnosti. Začetek, gloria, hozana, in konec polnoglasen z vsemi orglami; če imajo dva ročnika, z veliko flavto. Medigre naj so proste selanke ali pastirske viže (pastorale) in naj posnemajo melodije, ktere pastirji na pišalke iz bičja, rogov ali tudi na pišalko iz drevesne skorje izdolbljeno igrajo — kar je pri nas neznan, v tiroljskih in švajcarskih gorah pa se vedno čuje.

3) Post, čas pokore in zalovanja. Vse olepševanje naj se iz prediger izpušča in noben glasen register naj se ne odpre. Čveteroglasna složba z enojnim pedalom, ki se večidel v troglasji (čistem akordu) in počasno ziblje, je tukaj na svojem mestu. Veliki teden naj le mehki, mili glasovi šeptajo (Molltonart), dokler popoluoma ne omolknejo. Mesto rezponzorij med psalmi nekteri organisti igrajo kadence in verseto (to je, kratke viže od 8, 12 taktov).

4) Velika noč, čas aleluje, slave in radovanja. Zdaj je čas, da organist vse svoje moči in umetnosti pokaže. Izverstni sestavljeni spevi (fuge) in umetne složbe naj se igrajo. Kteri organist, ki se kolikaj šteje, ne pozna kako izverstno fago F e c h t e r - j e v o, P r e y e r - j e v o, A l b r e c h t s b e r g e r - j e v o i. d. v. o pesmih „Christus ist erstanden, Alleluja“, in „ite missa est, alleluja!“

5) Duhovo ali binkušti, god svetega duha. Polne, krepke in navdušene in harmoniške spremene v ravnih taktih se temu godu prilikujejo.

6) V prazniku sv. trojice in sv. rešnjega telesa se poje, kakor o binkuštih.

7) Mariini mesec, proste, ginljive, serčne viže z ravno tako prostim spremljevanjem. Glasnih registrov ta čas ni odpirati, tudi ne smejo viže na poskok biti. (Dal. sl.)

Pomenki ljubljanskega zgodovinskega društva v zboru mesca junija.

Najpoprej je v današnjem zboru, kterege so Njih eksc. gosp. deželni poglavar s svojo nazočnostjo poslavlili, podpisani društveni tajnik pokazal nektere izmed obilnih darov, ktere je društvo poslednji čas prejelo, namreč podobo ženske glave, katero je izrisal grof Franc Staller in jo je komandant ljublj. grada gosp. Giberti društvu podaril, — uro (darovano od gosp. Franca Eggerja) tiste podobe, kakor so jih izperva na Nemškem delali in jih „Nürnbergger Ei“ (po naše „čbula“) imenovali, — pozlačeno svetinjo

Ludevika Filipa, kralja francozkega (dar od gosp. kustosa Jelovškega) in pa lastnoročno pismo maršala Radec-kiga, v katerem se za poslani novi obris ljublj. mesta gosp. Blazniku zahvaluje.

Potem je gosp. prof. Melzer bral pismo gosp. K. Hueber-ja, fajmoštra v Stari Oselci, v katerem svetuje, naj bi se v Ljubljani napravila zbirka malanih podob slav-nih Krajncov. Taka zbirka bi jako krepčala zavest naših rojakov, pa bi kazala svetu tudi, da majhna deželica se po-našati more z lepim številom glasovitih mož. Gosp. fajmošter Hueber je temu nasvetu priložil tudi donesek v dnarjih in tako z besedo in v djanji razodel, da mu je v resnici mar za tako napravo, ktera bi se počasi ustanoviti mogla, ako bi družbeniki vsako leto toliko dnarja donasali, da bi se mogle po 2 ali 3 podobe malati dati. Podpisani tajnik bode z veseljem prejemal darove v ta namen, in če se bode na-bralo dovolj doneskov, se utegne osnovati taka zbirka.

Gimnazijalni vodja gosp. Nečásek je mnogo zanimi-vega povedal o zgodovini ljubljanske gimnazije, ktera raz-pada v 3 razdelke: prvi razdelek obsega 14 let in sega od leta 1582 do 1595 in popisuje stan latinskih šol v Lju-bljani pred Jezuiti ter se more „protestantska dôba“ imenovati; — drugi razdelek zapopada čase Jezuitov, obsega 177 let in sega od 1596 do 1773; — tretji razde-lek sega od leta 1773 do današnjega časa. Iz mnoge-ga, kar je gosp. vodja povedal od starih šolskih reči, povzamemo šaljive novice, da leta 1608 so učencem, kateri so bili zadnji v šolah, dajali še posebne priimke, na priliko: Leonardus Confusius (Lenard Zmedenec), Mandarinus Landstreichensis (Mandarin Vlačugar), Gabriel Rusticitius Grobianensis (Ga-briel Kmetavs Zarobljenec), Antonius Nihilaufmerkius (Anton Stresenec), Liber Baro a Faulenthal (baron Lenúh) itd. Leta 1609 so bili zastavice očitno na šolskih vratih nabite; kdor učencov je zastavico uganil, je prejel dragoceno darilo. Leta 1636 so bile perjohe ljubljanskih učencov v Gradcu natisnjene; bilo je tisto leto 544 učencov.

Gosp. prof. Metelko je, nanašaje se na Kopitar-jev spis v „Kleinere Schriften“ str. 174 itd., govoril o važnosti narodnih, rodovinskih in krajnih imen za zgodovino in jezikoslovje. Omenil je med drugim, kako na-pačno so nektare imena vasi, mest itd. v nemški jezik pre-stavljene in tako popačene v stare pisma vzete. Na priliko: Sinja gorica (vas poleg Verhnike) se imenuje „Schwein-büchel“, ker „sinja“ blau se je popačila v svinja „Schwein“. — Ježca se imenuje Igelsdorf, čeravno ime vasi izvira od ježa (Wasserwehre), ne pa od jež (Igel), — Mirna peč od mirna „Ruine“, tedaj napačno Hönigstein! itd. Med drugim je posnel gosp. Metelko iz gori omenjenih bu-kev *) tudi to, kar Kopitar od Leibnitz-a in Les-sing-a pravi, da ta dva pervaka nemških učenih mož imata slovanske imeni, kar so celó nemški jezikoslovci spoznali: uni od „Lipnica“ (na Štajarskem je tudi „Leibnitzer-Feld“), v soglasji z nemškimi imeni „Lind, Linde, Lindenau, Lin-dner, Lindemann, von Lindencfeld“, — ta od les (Holz, Wald) ali od leša (Haselstaude) z ravno tisto slovensko končnico nik, ktero nemške ušesa pri slovanskih imenih vedno za ing jemljejo. Če je tedaj res, kar Humbold o svojem bistrournem oznanilu pravi, v katerem knjigo v bi-skajskem jeziku napoveduje, da po rodu se zeló ravnajo prvotne dušne zmožnosti človeka, kako izverstnega duha mora slovanski narod biti, iz ktere-ga sta se rodila Leib-nitz in Lessing!“

Še so bili trije predmeti za današnji zbor napovedani, namreč od gosp. dr. H. Costa, gosp. prof. Terstenjaka in moj, pa ker je že prepozno bilo, so bili odloženi za pri-hodnji zbor.

Dr. E. H. Costa.

*) Pri ti priliki še enkrat priporočimo to Miklošičevo knjigo vsem, katerim je mar za Kopitarjeve dela in za slovstvo slovansko; knjiga je polna živega zlata in srebra. Vred.

Kratkočasno berilo.

Mačoha in pastorka.

(Konec.)

Popoldne baba zakuri peč in pripelje fantiča, da bi ga noter porinila; reče mu, da naj se vsede na lopato. Na to reče deklica: „Mati, on je še mlad in slab, in ne vé, kako se to storiti mora; sedite najpopred vi, da on vidi.“ Baba je berž pripravljena in sede na lopato; ona dva pa jo zgrabita in v peč porineta, da se peče.

Potem otroka pobegneta iz hiše in tečeta dalej. Prideta do neke vode. Tukaj je bil most. Berž skočita čez-nj in na uni strani se skrijeta v gojzd. Ko judje zvečer domú pri-dejo, kličejo mater, naj jim prinese jést, pa v hiši ni nikjer nobenega, le pečenka jim udari v nos. Ko pečenko iz peči izlečejo, spoznajo svojo mater, in se hitro odpravijo otroka lovit. Ko pridejo do tiste vode, se vlije ploha z oblakov in voda odnese most; ne morejo tedaj čez in se vernejo domú.

Otroka pa sta tavalala semtertje po gojzdu in naposled prideta do nekega studenca; pri temu studencu najdeta ženo in jo nagovorita: „Pomagaj Bog!“ Napijeta se vode in se vsedeta, da se opočijeta. Zdaj reče žena deklici: „Hčerka, čaj, da ti glavo položim v naročje, da mi enmalo poiščeš.“ Deklica odgovori: „Le, mati!“ Tako žena položi glavo deklici v na-ročje, pa jo praša, od kod sta oba. Jokaje ji deklica pové vse, kaj in kako, in nazadnje ji reče: „Mati, kako vam vendar glava lepo diši!“ Zdaj žena vstane, pogleda jokajočo de-klico in ji reče: „Kodar hodila, bodi srečna; kadar jokala, biser bi ti padel iz oči namesto solz, in kadar govorila, roža bi ti zlata iz ust izrastla.“ Potem žena otrokama pové, kod bota prišla na pravo pot; ona dva odideta, žena pa ostane pri studencu. Otroka najdeta pravo pot in gresta domú.

Ko deklica zagleda mačoho in očeta, začne jokati; mačoha viditi, da ji mesto solz biseri iz oči padajo, razpne roke in jo začne objemati in poljubovati rekoč: „Blagor mi, da si došla! Pa kje si tako dolgo bila?“ Deklica zdaj začne govoriti, al glej! iz ust ji priraste zlata roža. Zdaj se ma-čoha še bolj začudi in jo vpraša: „Pa kje si dobila tak blagoslov? Deklica ji pové, kako je v gojzdu tukaj in tukaj našla pri studencu ženo, ktera jo je blagoslovila. Mačoha vpraša: „Ali je ta žena še tam, da tudi jez pošljem svojo hčer k njej, da jo obdaruje tako obilo.“ Deklica ji reče, da je žena ostala še tam. Zdaj začne mačoha prigovarjati svoji hčeri, naj gré tje, — ona pa se ustavlja in noče; nazadnje jo mati vendar izprosi in hči gré k ženi pri studencu.

Pridši k studencu, mesto da bi jo nagovorila „Poma-gaj Bog!“ ne reče nič, temuč sama pri sebi, misli: „Glej tukaj tisto baburo, ubil jo Bog!“ Potem se napije vode in se vsede k studencu, kakor so ji veleli. Žena koj stopi k njej in ji reče: „Čaj, da ti položim glavo v naročje, da mi enmalo poiščeš.“ Ona ji odgovori: „No le! Bog vé, kakšno bučo imaš;“ sedaj začne jokati in tožiti: „Gotovo bi ne bila prišla sem, če bi me ne bila moja mati zapodila.“ Žena jo pogleda in ji reče: „Naj ti kervave solze iz oči leté, kadar boš jokala in kadar govoriš, naj se ti jezik zavéra in jec-ljaj, da te ljudje ne bodo mogli poslušati.“ Potem se dekle verne domú k svoji materi. Mati jo že čaka in razpne roke pred njo, — al kadar hči začne govoriti, se ji jezik mede in jeclja, da se mati prestraši, kaj da ji je. Zdaj dekle začne jokati in tožiti: „Vi ste mi krivi“ — pa glej! kervave ji solze tekó po obrazu. —

V tem času glas od uboge deklice pastorka pride do cara, car pošlje po njo in jo vzame za ženo svojega sina; ona pa vzame s sabo tudi svojega brata in živela sta prav srečno.

Druga deklica pa s svojo materjo in očetom ostane v revščini.

Ivan.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Od sv. Trojice pri Rogatcu na Štaj. 4. julija. — Pri nas vinska terta prav lepo kaže; ako nas Bog uime